

1919-1955 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE’NİN NÜFUS YAPISI VE UYGULANAN NÜFUS POLİTİKALARI

Erdal AKSOY

Özet: Bu çalışmada, Osmanlı Devleti’nin son döneminden Türkiye Cumhuriyeti’nin 1950’li yıllarını kapsayan dönem arasında yaşanan başta savaşlar olmak üzere, salgın hastalıklar, göç vb. gibi etkenlerin Türkiye nüfusunda meydana getirdiği değişim ve dönüşümler ele alınmıştır. 20. yüzyılın ilk yıllarında ülke nüfusunun nitelik ve nicelik açısından büyüklüğü ve gelişmişliği devletlerin askerî, siyasi ve ekonomik güçlerinin önemli bir göstergesi durumundaydı. Bu bakımdan Osmanlı Devleti’nden Türkiye Cumhuriyeti’ne “eksik nüfus” olarak tanımlanan önemli bir sorun miras kalmıştır. Bu konu, modernleşme kuramının bir türevi olarak değerlendirilen demografik dönüşüm kuramının teorik yaklaşımı ile açıklanmaya çalışılmıştır. Üç aşamalı olan bu kuramın ilk aşaması, nüfusu arttırıcı politika (pronatalist) Cumhuriyet’in 1923-1955 yılları arasında uygulandığı nüfus politikası olmuştur. Nüfus arttırıcı politika sonucunda Türkiye’nin kaba ölüm hızının düşüşü ve kaba doğurganlık hızının artışı sonucunda nüfus artış hızı dramatik bir şekilde yükselmiştir. Bu dönemde uygulanan nüfus politikaları sonucunda Türkiye’nin nüfus büyüklüğü, 1923 ve 1955 yılları arasında 13 milyondan 24 milyona yükselerek neredeyse ikiye katlamıştır.

Anahtar kelimeler: Nüfus, nüfus yapısı, demografik dönüşüm kuramı, nüfus arttırıcı politika.

Turkey’s Population Structure and Policies after World War I (1919-1955)

Abstract: This study is concerned with the changes and transitions in Turkish population between the last term of the Ottoman Empire and 1950s of the Turkish Republic caused by such factors as wars in the first place, epidemic diseases and immigration. In the first years of the 20th century, the size and development of the population of the country in terms of quantity and quality was regarded to be an indicator of the governments’ military, political and economic power. In this regard, the Turkish Republic inherited an important problem defined as the missing population from the Ottoman Empire. This issue was examined and explained with the theoretical approach of the demographic transition theory which is regarded as a derivative of modernization theory. This theory has three phases and the first phase of this theory which is called the policy of population increase (pronatalist) was the population policy of the Republic between 1923-1955. As a result of the population increasing policy, the decline in the crude death rate of Turkey and the increase in rough fertility rate, population growth rate increased dramatically. As a result of the population policies applied in this term, Turkey’s population increased from 13 million to 24 million between 1923-1955, which meant its population almost doubled.

Key words: Population, population structure, demographic transition theory, population increasing policy.

Giriş

İnsanlık tarihinin hemen hemen her döneminde siyasi, askerî ve ekonomik güç sembolü olarak kabul edilen nüfus anlayışından, 20. yüzyılın başlamasıyla nüfus artışının devletlere siyasi, ekonomik ve askerî güç kazandıracağı yönündeki genel yaklaşım noktasına gelinmiştir. Nüfusun siyasi, iktisadi ve askerî açıdan önemli bir güç göstergesi olarak kabul edildiği bu ortamda, Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti devleti “eksik nüfus”¹ sorunuyla karşı karşıya kaldığını söylemek mümkündür. Çünkü Balkan Savaşı’yla başlayan, I. Dünya Savaşı’yla devam eden ve Millî Mücadele ile sonuçlanan on yıllık bir dönemde Anadolu nüfusu yaklaşık olarak 2,5 milyon ile 3 milyon arasında bir nüfus kaybına uğramıştır. McCarthy de bu iki savaş döneminde bu rakama yakın bir rakam ifade etmektedir. Ona göre, “Anadolu’da, I. Dünya Savaşı ve Türk Bağımsızlık Savaşı döneminde iki buçuk milyon Müslüman ya da toplam Müslüman nüfusun % 18’i öldü. Ne var ki, %18 oranı, Anadolu’da Müslümanların uğradığı nüfus yitirimini (ölüm telefatı) yeteri kadar açıklamıyor. Gerçekte, nüfus yitirimi oranları savaş alanı olmuş bölgelerde çok daha yüksekti” (McCarthy, 1998, s. 141). Ekonomik sebepler ise, hızlı nüfus artışının ülkedeki toplumsal iş bölümü ile uzmanlaşmayı artırması, ülkenin işlenmeyen tabii kaynakların işletilmesinin sağlanması gibi sıralamak mümkün görünmektedir.

I. Dünya Savaşı Osmanlı Devleti için büyük bir yıkım ile sonuçlanmıştır. I. Dünya Savaşı’nda 1868-1897 doğumlulardan toplamda 2.608.000 nefer silah altına alınmıştı. Bu rakama savaştan önce silah altında bulunan 1307-1309 doğumlular dâhildir. 2.608.000 kişiden Mondros Mütarekesi’ne kadar 400.000 yaralı, 240.000 hastalık sebebiyle ölüm, 35.000 alınan yaralar sonucu ölüm, 50.000 savaş alanlarında şehit, 1.560.000 hasta, firar, esir ve kayıp olmak üzere toplamda 2.285.000 kişi muharebe dışı kalmıştır (Mutlu, 2013, s. 175).

Osmanlı Devleti son nüfus istatistiğini 1914 yılında düzenlemiştir. 1914 idari taksimatına göre toplam 36 vilayet ve müstakil sancak itibarıyla ülke nüfusu toplam 18.520.016’dır (Karpas, 2003, ss. 226-227). Yabancı nüfus istatistiğinin düzenlendiği 1917 yılı için ülkenin nüfus bilgisi hakkında başvurulabilecek yayımlanmış bir istatistiki bilgi bulunmamaktadır. Ancak yabancı nüfusa ilişkin istatistiki belgeler arasında 1917 yılına ait Osmanlı nüfus bilgisi de bulunmaktadır. Fakat bu nüfus bilgisi, 1917 yılı idari taksimatı çerçevesinde vilayet ve müstakil sancaklar itibarıyla toplam sayıları içermektedir. Buna göre 1917 yılında, 28 vilayet ve müstakil sancakta toplam 15.028.888 nüfus bulunmaktadır (Bilgi, 2010, s. 113).

¹ Eksik nüfus, insan sayısının ülke kaynaklarını ve endüstrisini işletmeye ve diğer hizmetleri görmeye yetmemesi anlamına gelen bir terimdir (İpek, 2005, ss. 174-175).

1911'in Eylül ayından 1922'nin Eylül ayına kadar, Türk askerleri beş savaşta çarpışmışlardır. Bu 11 yıl içinde yalnız 22 ay barış ortamı yaşanmıştır. Türk askerleri Avrupa, Afrika ve Asya'da şehit olmuşlardır. Bu savaşların her birinin demografik sonuçları yanında ortaya çıkan yokluklar, yoksunluklar Anadolu'nun bütün bölgelerinde ve nüfusun her kesimi üzerinde etkilerini göstermiştir (McCarthy, 1998, s. 120). Türk milletinin yaşamış olduğu bu durumu McCarthy tarihin en kötü nüfus bilimsel felaketlerinden² biri olarak tanımlamaktadır.

Tablo 1. Türkiye Cumhuriyeti Sınırları Dâhilindeki Nüfus

Yıl	Nüfus
1884	12.587.000
1897	13.996.000
1910	15.371.000
1913	15.821.000
1923	13.093.000
1927	13.648.000

Kaynak: Behar, 1996.

Cumhuriyet'in hemen öncesi ve sonrasında (Hatay hariç) bugünkü Türkiye Cumhuriyeti sınırları dâhilindeki nüfusun gelişimini gösteren Tablo 1'e bakıldığında; Birinci Dünya Savaşı'nın, Kurtuluş Savaşı'nın ve onu izleyen nüfus mübadelesinin toplam etkisinin Türkiye nüfusunda iki buçuk milyon kişilik bir azalmaya tekabül ettiği görülmektedir. Cumhuriyet'in ilanından önceki on yılda (1913-1923) ortaya çıkan bu nüfus kaybı, hem sürekli savaşların neden olduğu ölümlerden hem de gerçekleşmemiş doğumlardan kaynaklanmıştır.

1. Kuramsal Çerçeve

1.1. Demografik Dönüşüm Kuramı

Demografik dönüşüm kuramı, sosyolojideki modernleşme kuramının bir türevi olarak değerlendirilebilir. Demografik dönüşüm kuramının temel savları ile modernleşme kuramının söylemleri arasında önemli benzerlikler bulunmaktadır. Evrimci kuramın temsilcileri olan sosyologlara göre toplumlar belirsiz, homojen ve geleneksel bir başlangıçtan belirli, heterojen ve modern topluma doğru düz-doğrusal evrim modeline göre bir evrim süreci yaşamaktadırlar. Bu kuram, toplumların belirli bir aşamada geleneksel oldukları ve sonunda kaçınılmaz olarak Batı'nın geçmiş olduğu aşamalardan geçerek modernleşeceklerini varsaymaktadır.

² Nüfus üzerine etkileri olması nedeniyle nüfus biliminin ilgilendiği ve incelediği felaketlerin en kötü olanlarından biridir (McCarthy, 1998, s. 120).

Benzer şekilde demografik dönüşüm kuramı da Avrupa ülkelerinin demografik deneyimlerini genellemekte, Avrupa ülkelerinin demografik tarihine bakarak demografik olayların akışında düzenli bir sıra, ortak bir güzergâh tespit edilebileceğini ve bu yolla dünyanın başka ülkelerinde gelecekte yaşanması muhtemel demografik değişimlerin tahmin edilebileceğini savunmaktadır (Koç ve diğerleri, 2010, s. 5).

Demografik dönüşüm kuramı, yüksek doğurganlık ve ölümlülük hızlarının hüküm sürdüğü bir durumdan ölüm hızlarının da düşmüş olduğu ve doğumların bilinçli olarak kontrol edildiği yeni bir duruma geçişi öngörmektedir. Warren Thompson (1929) ve Adolphe Landry (1934) tarafından geliştirilen bu kuram, 1940'lı ve 1960'lı yıllar arasında Kingsley Davis (1945 ve 1963), Dudley Kirk (1945) ve Frank Notestein'in (1945 ve 1953) çalışmalarıyla daha sistematik hâle getirilmiştir (Hirschman, 2001'dan aktaran Yüceşahin, 2011, s. 12).

Demografik dönüşüm kuramına göre bütün toplumlar kaçınılmaz olarak doğurganlık ve ölümlülük hızlarının yüksek olduğu bir aşamadan her ikisinin de düşük olduğu bir aşamaya dönüşeceklerdir.

Demografik dönüşüm kuramının ilk biçimlendirildiği yıllarda yüksek doğurganlığın yüksek ölümlülüğe cevaben geliştiği düşünülmüş olsa da ilerleyen yıllarda uzmanlar demografik davranıştaki değişimlerin ekonomik kalkınma ve modernizasyona bağlı olduğunu ortaya koymuşlardır. Düşük doğum ve ölüm hızlarına sahip ülkelerin ekonomik kalkınma bakımından iyi durumda oldukları ve daha az gelişmiş ülkelerin ise yüksek doğum ve ölüm hızlarına sahip oldukları görülmüştür (Caldwell, 2001'den aktaran Yüceşahin, 2011, s. 12).

Sonuç olarak demografik dönüşüm kuramının özellikle Batı Avrupa ülkelerinin doğum ve ölüm hızlarındaki değişimlerin uzun bir döneme dayalı olarak incelenmesiyle geliştirildiğini ifade etmek mümkündür.

Dört aşamalı ve beş aşamalı türevleri de bulunmasına karşın, Notestein (1953) tarafından geliştirilen ve sonrasında da yaygın olarak kullanılan demografik dönüşüm modeli üç aşamalıdır (Thompson, 1929; Blacker, 1947; Notestein, 1953). Dönüşümün ilk aşamasında, yani sanayileşme öncesi aşamada hem doğum hem de ölüm hızları yüksektir. Nüfus artış hızı asgari düzeydedir. Dönüşümün ikinci aşamasında, Sanayi Devrimi'nin sonucu olarak iyileşen sağlık ve yaşam koşullarının etkisi ile ölüm hızları düşmeye başlamakta; doğum hızlarındaki düşüş onu gecikmeli olarak takip etmektedir. Bu aşamada hızlı bir nüfus artışı söz konusu olmaktadır. Dönüşümün son aşamasında ise doğum ve ölüm hızları çok düşük düzeylere inmektedir. Bu aşamada da ilk aşamada olduğu gibi nüfus artış hızı yine minimal düzeydedir (Koç ve diğerleri, 2010, s. 5).

Cumhuriyet'in kuruluşundan günümüze değin ülkemizde uygulanan nüfus politikaları incelendiği zaman karşımıza üç farklı yaklaşım ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki, nüfusu arttırıcı politika (pronatalist) (1923-1955), ikinci aşama olarak antinatalist politikalara geçiş yapılan 1955-1980 dönemi, üçüncü ve son aşama olarak ise antinatalist politikaların yerleşmiş olduğu 1980 ve sonrasındaki dönemdir.

Nüfusu arttırıcı politikanın uygulandığı 1923-1955 arası dönemde nüfusun artışı, eğitimi, sağlığı, istihdam olanaklarını; değişik nedenlerle ülkeye göç edenlerin sosyal sisteme uyumu ile nüfusun mekânsal dağılım sorunlarının çözümü olmak üzere nüfus politikasının çok boyutlu olarak ele alındığı görülmektedir. Nüfus sorununun ulusal politika olarak ele alınarak çözülebileceği kabul edilmiştir. Bu amaçla ülke nüfusunun artırılmasını, milletin sağlığının korunmasını, ölümlerin azaltılmasını, gençlerin üretim için yetenekli bir şekilde yetiştirilmesini, başta Atatürk olmak üzere kurucu kadro "büyük millet olmanın gereği" olarak görmüştür. Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki bu görüş haklı olarak bir dizi iç ve dış sorundan kaynaklanmıştır (Peker, 1983, s. 42).

İç sorunlardan ilki; uzun savaş yıllarının yıkımını giderme, ikincisi ölümlülüğün yüksek düzeyini düşürme, üçüncüsü ekonomik büyümeyi gerçekleştirme konularıydı. Bu yıllarda ülkemize benzer model bir nüfusta görülenden çok fazla olan bebek-çocuk ölümleri ile yetişkin ölümlülüğünün yüksekliğinden dolayı doğuştaki ortalama ömür 30-35 yıl civarında gerçekleşiyordu. Salgın hastalıklar nedeniyle yetişkinlerin sık sık üretim sürecinden ayrılmaları, toplam üretimin azalmasına neden oluyordu. Toplumda görülen ölüm nedenlerine göre savaşım, halkın sağlığını koruyucu önlemlerin alınmasını zorluyordu. Ulusal bağımsızlıktan sonra ekonomik bağımsızlığını gerçekleştirmek isteyen Türkiye hızla kalkınmak amacıyla ve zorundaydı. Bu amacın gerçekleşmesi ise insan gücüne dayanan tarımsal üretimin artması ile sağlanabilecekti.

Dış sorun olarak yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti istiklali uğruna savaştığı ülkeler bir yana emperyalist ülkeler yanı sıra yeni komşuları karşısında bağımsızlığını korumak için kuvvetli bir orduya gereksinim duyuyordu. Dönemin koşulları gereği askerî güç, ordunun sahip olduğu silah sayısının etkinliği yanında asker sayısı olarak da görülüyordu. Öte yandan yapılan savaşlar sonucu, yeni çizilen ulusal sınırlar içindeki nüfusun mekânsal dağılımı, savaş öncesine göre de sayısal büyüklüğü değişmişti. Bu durum özellikle yabancı basın ile onların hükümet yetkilileri tarafından sürekli gündeme getiriliyor, Lozan Antlaşması öncesi yapılan antlaşmalara atıfta bulunarak, ulusal sınırlar içindeki Türk nüfusun azlığı konusu bazı etnik gruplar (Ermeni-Rum) lehine istismar ediliyordu (Peker, 1983, s. 42).

2. Cumhuriyet Dönemi Nüfus Özellikleri (1923-1955)

Cumhuriyet'in kuruluş yıllarına denk gelen bu ortamda nüfusun niteliğini, niceliğini artırıcı bir politika yürütülmesi gerekliliği 1923 İzmir İktisat Kongresi'nde tartışıldı. Bu tartışmalarda nüfusun azlığına mutlaka bir çözüm getirilmesi üzerinde duruldu. Kabul edilen Kongre kararları ile nüfus politikası konusunda yol haritası çizildi. İktisat Kongresi'nde alınan kararlar nüfus artırıcı politika olarak gerek fırka (parti) gerekse hükümet programlarında yer aldı. Dönemin tek partisi olan Cumhuriyet Halk Fırkası'nın programında yer alan görüşler, nüfus politikasına yön verdi (Güriz, 1975). 1931 yılında değiştirilen Cumhuriyet Halk Fırkası programında sosyal hayatta ailenin temel olduğu, nüfusu arttıracak önlemlerin (evliliklerin özendirileceği, çocuk ve yetişkin ölümüne neden olan hastalıklarla savaşılacağı) alınacağı, nüfusun niteliğinin arttırılacağı (sağlıklı, gürbüz, çalışmaya elverişli, eğitilmiş bir nesil yetiştirileceği) belirtildi, bu önlemler hükümet programlarında yer aldı, uygulamalar başladı (Peker, 1983, s. 43).

Yaklaşık olarak on bir yıl savaş döneminin ardından sosyal, siyasal ve ekonomik yaşamın yeniden inşa edilmesi için Cumhuriyet'in ilk yıllarında nüfus artışına ihtiyaç duyulmuştur. Çalışma çağındaki nüfusun -özellikle de erkek nüfusun- azlığı hem askerî gücü devam ettirme hem de ekonomik ve sosyal kalkınma sürecinin önündeki en büyük engellerden birisi olarak algılanmıştır (Tamer ve Bozbeyoğlu, 2004).

Cumhuriyet dönemi ilk nüfus sayımı 28 Ekim 1927 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Sayım öncesinde ve sonrasında yayımlanan yazılarda hem tüm coğrafyayı hem de tüm etnik gruplardan kadın ve erkekleri kapsayacak bu ilk genel nüfus sayımının Türkiye'nin modern dünyada yerinin bir göstergesi olarak önemi üzerinde durulmuştur. Sayımın ertesi günü, 29 Ekim 1927, gazetelerin ilk sayfalarında Cumhuriyet'in 4. yıl dönümüne ve önceki gün yapılan sayıma birlikte yer verilmiştir (Tamer ve Bozbeyoğlu, 2004, s. 74). 1927 yılında gerçekleştirilen ilk nüfus sayımı ile Cumhuriyet Bayramı'nın aynı güne denk gelmesi o yıl ülkede bu durum "çifte bayram" olarak coşkuyla kutlanmıştır.

Yirminci yüzyılın ilk yarısı hem Türkiye hem de dünya için nüfusun sayısal büyüklüğünün bir güç olarak kabul edildiği yıllardı. Bu dönemde hem üretim için gerekli güç hem de askerî güç insana dayalıydı. Bu nedenle de ekonomik gelişme ve politik dengeler açısından nüfusun büyüklüğü önem taşımaktaydı. Özellikle de savaş nedeniyle genç nüfusun payının azaldığı, Osmanlı döneminde nüfusun önemli bir kısmını oluşturan Türk olmayan ulusların Anadolu'dan neredeyse tamamen, Rumeli'nden de kısmen ayrıldığı bu dönemde Türkiye nüfusunu öğrenmek Türklerin nüfusunu öğrenmekle eş tutulmuştur. Nüfus sayımıyla yalnızca Türkiye'de kaç kişinin yaşadığı

öğrenilmeyecekti. En az bunun kadar önem verilen, kaç kişinin “bizden” kaç kişinin “ötekilerden” olduğunun ortaya çıkacak olmasıydı. Söz konusu dönemde “bizi” “ötekenden” ayıran etnik kökenden ziyade “Müslim” “gayrimüslim” ayrımıydı (Tamer ve Bozbeyoğlu, 2004, s. 80).

Tablo 2. Yıllara Göre Türkiye Nüfusu ve Yıllık Nüfus Artış Oranı

Sayım Yılı	Toplam Nüfus	Yıllık Artış (%)
1927	13.648.270	----
1935	16.158.018	21.10
1940	17.820.950	17.0
1945	18.790.174	10.59
1950	20.947.188	21.73
1955	24.064.763	27.75

Kaynak: TÜİK, 2013.

Türkiye’de ilk nüfus sayımı Cumhuriyet’in ilanından 4 yıl sonra 1927 yılında yapılmıştır. I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı’nın hemen sonrasında gerçekleşen bu nüfus sayımında Türkiye’nin nüfusu 13.648.270 olarak tespit edilmiştir. Uzun yıllar süren savaş koşullarının sona ermesi, barış ve normalleşme döneminin başlaması ile birlikte nüfusun hızlı bir şekilde artmaya başladığı görülmektedir. Nüfus artış hızında, 1935-1940 arasında binde 17, 1940-1945 arasında ise binde 10,59 ile bir önceki döneme göre çok daha büyük bir düşüş oranını yaşadığı gözlemlenmektedir.

1935 yılında ülkenin nüfusundaki 2.509.748’lik bir nüfus artışını ve binde 21,1 olan yıllık artış oranını sadece kaba doğum oranı ile açıklamak mümkün görünmemektedir. Şöyle ki 1927-1935 döneminde Türkiye’ye Balkan ülkeleri ve çeşitli ülkelere toplam 527.339 göçmen nüfus gelmiştir. Netice olarak, bu dönemdeki nüfus artışı gibi görünen 2.509.748 rakamından bu dönemde ülkeye gelen toplam göçmen nüfusu ayrı tutulduğunda, sadece 1.982.409’luk nüfus artışı olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

1935-1940 yılları arasında nüfus ve artış hızının ülkeye gelen göçmen nüfusuna rağmen bir azalma seyri içine girdiği görülmektedir. Bu dönemde ülkeye gelen toplam göçmen sayısı 172.897’dir. Bu rakama Hatay’ın ana vatana katılması ile birlikte yaklaşık olarak 208.000 nüfus eklendiğinde toplam 380.897 kişi ülke nüfusuna dâhil olmuştur. Bu oran 1940 nüfusundan tenzil edildiği takdirde ülke nüfusunun gerçek artış miktarında bir miktar azalma olduğu görülmektedir.

1940-1945 yıllarını kapsayan II. Dünya Savaşı döneminde Türkiye’de bundan önce başlatılan fazla nüfus politikasının (pronatalist) uygulanmasına devam olduğu hâlde ülke nüfusundaki artışta önemli yavaşlama yaşanmıştır. Nitekim hâlen nüfusumuzda bir yılda kaydedilen artış, o tarihlerde beş yılda

sağlanabilmiş ve 1940 ile 1945 yılları arasında ülke nüfusu 969 bin kişilik bir artış göstermiştir. Böylece nüfusun yılda binde 11 civarında arttığını hesaplıyoruz ki bu sonucu normal karşılamak gerekir. Zira bu dönemde her şeyden önce hiçbir göç hareketi olmamıştır. Sonra harp yılları içinde bulunmamız yüzünden, nüfusun tabii artışını azaltan bazı sebepler de mevcuttur. Bilhassa –çeşitli sosyal nedenlerle- doğumların tahdit edilmiş olması akla gelebilir. Mesela harp yıllarında ülkenin refah içinde bulunmadığı ve sabit gelirlielerin çocuk yapma arzusundan kaçındıklarını söyleyebiliriz. Diğer taraftan 1940-1945 yıllarında baba olabilecek yaştaki geniş bir nüfus kitlesinin silahlı durumda bulunduğu nazara alınacak olursa, doğumların bu bakımdan da azalmış olması kuvvetle muhtemeldir (Cillov, 1974, s. 6).

1945-1950 ve 1950-1955 dönemlerinde pronatalist nüfus politikaları uygulanmaya devam etmesinden dolayı nüfus artış oranımız sürekli bir artış eğilimine sahip olmuştur. Bilindiği gibi savaştan sonra doğum oranı genellikle normalin üstüne çıkmaktadır. Bu durumun sebeplerinden ilki, II. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile silahlıdaki erkek nüfusun büyük bir kısmı terhis edilmiş ve bunların evlenmeleri ile doğumlar artmıştır. İkinci olarak savaşın getirdiği kıtlık ve yokluklar ortadan kalkmış ve böylece ölüm oranları azalarak nüfus artışını hızlandırmıştır. Ayrıca tüm ülke çapında ilerleyen sanayi faaliyetleri, kurulan ulaşım ağı ve iyileştirilen sağlık hizmetleri de ölüm oranlarının düşmesine zemin hazırlamıştır (Cillov, 1974).

Tablo 3. Dönemlere Göre Doğum ve Ölüm Oranları

Dönemler	Doğum Oranı (%)	Ölüm Oranı (‰)
1923	45	53
1927	36	36
1935-1940	45,6	31,4
1940-1945	43,1	33,9
1945-1950	45,9	27,0
1950-1955	48,2	23,5

Kaynak: DPT, 1994; Behar, 1996.

Yukarıda yer alan Tablo 3'e bakıldığında; 1923 yılında ölüm oranının belirgin bir şekilde çok yüksek olduğu, 1927 yılında hem ölüm hem de doğum oranlarında önemli bir düşüş yaşandığı görülmektedir.

1935-1940 dönemleri arasında sıhhatli doğum ve ölüm istatistiki bilgilerine sahip olamadığımız için ülkenin nüfus artış hızını gösterecek bilgilere sahip değiliz. Ancak yapılan çalışmalardan hareketle 1935-1950 dönemleri arasında kaba doğum oranının yaklaşık olarak binde 45, kaba ölüm oranının ise yaklaşık olarak binde 30 olduğu sonucu ifade edilebilir.

Türkiye'nin yüksek doğurganlık ve ölümlülük seviyelerinden düşük doğurganlık ve ölümlülük seviyelerine geçerek yaşadığı demografik dönüşümün izleri kaba doğum ve kaba ölüm hızlarının zaman içindeki değişiminin yer aldığı Tablo 3'te net olarak görülmektedir. 1940'lı yıllarda kaba doğum hızı binde 45; kaba ölüm hızı binde 31; doğal artış hızı ise bunların farkı olarak binde 14 seviyesindedir. 1955 yılında binde 48 ile en yüksek seviyesine ulaşan kaba doğum hızı, beklendiği gibi kaba ölüm hızına göre daha tedrici bir şekilde azalmıştır. Kaba ölüm hızı II. Dünya Savaşı yıllarında bir miktar artmış, daha sonra ise sürekli bir azalma eğilimi içinde olmuştur (Koç ve diğerleri, 2010).

Bilindiği üzere, en fazla doğum 20-25 yaşlarındaki anne ve babalara isabet eder. 1940-1945 döneminde bu yaşta bulunan nesiller, I. Dünya Savaşı'nda dünyaya gelmişlerdir. Hâlbuki bu yıllarda doğan çocukların sayısı normalin altında bulunuyordu. İşte bu bakımdan doğumların azlığı, doğurgan nüfusun eksikliği ile de yakından ilişkili görünmektedir. Nihayet savaş yıllarındaki ithalat güçlükleri, Kinin ve Sülfamid gibi ilaçların ülkeye yeterli miktarda girmesini önlemiştir. Netice olarak, bir taraftan doğumların azalması, diğer taraftan ölümlerin çoğalması 1940-1945 döneminde nüfusun normal şekilde gelişimini önlediği sonucu ortaya çıkmaktadır (Cillov, 1974).

1923 ve 1955 yılları arasında ülke nüfusu, kısmen bu dönemde uygulanan nüfus politikalarının sonucu olarak daha çok da ekonomik ve sosyal yeniden inşa sürecinin gereksinimleri doğrultusunda artmıştır. Ölüm hızlarının düşüşü ve doğurganlık hızının artışı sonucunda nüfus artış hızı dramatik bir şekilde yükselmiştir. Türkiye'nin nüfus büyüklüğü, 1923 ve 1955 yılları arasında 13 milyondan 24 milyona yükselerek neredeyse ikiye katlanmıştır. Toplam doğurganlık hızı kadın başına 5,5 doğumdan 7,0 doğuma yükselmiş ve 1950'li yıllara kadar bu seviyede kalmıştır. Pronatalist nüfus politikalarının sıkı bir şekilde uygulandığı bu dönemin sonlarına doğru özellikle anne ve çocuk sağlığını temel alan itirazların güçlenmesinin bir sonucu olarak, pronatalist politikalarda kısmi gevşemeler görülmüştür (Koç ve diğerleri, 2010, s. 52).

2.1. 1923-1955 Dönemi Pronatalist Nüfus Politikaları

Cumhuriyet'in kuruluşundan 1950'li yılların ortalarına kadar Türkiye'de nüfus politikaları hep nüfusu artırmak doğrultusunda olmuştur. Nüfusun büyüklüğü, büyük millet olmanın bir gereği olarak görülmüştür. Nüfus büyüklüğüne ilişkin bu algı, I. Dünya Savaşı sonrasında hemen hemen tüm ülkelerde de benzer şekilde olmuştur. Bu dönemde Türkiye'de olduğu gibi, tüm Avrupa ülkelerinde ve özellikle de Hitler Almanya'sında, Mussolini İtalya'sında doğurganlığı artırıcı, yani pronatalist nüfus politikaları hâkim olmuştur. Bu kapsamda doğurganlık hızlarının artırılması, sağlık hizmetlerinin iyileştirilerek ölümlülük düzeylerinin düşürülmesi ve yurt dışından Türkiye'ye göçün özendirilmesi politikaları uygulama alanı bulmuştur. Bu dönemde uygulanan pronatalist nüfus

politikaları temel olarak ekonomik gerekçelerle savunulmuş, nüfus artışının ekonomik kalkınmaya olumlu bir katkı yapacağı vurgulanmıştır. Hızlı nüfus artışının ülkenin atıl durumda bulunan doğal kaynaklarının işletilmesi yanında ülkede toplumsal iş bölümünün gelişmesi yoluyla uzmanlaşmayı artıracığı düşünülmüştür (Cillov, 1974; Koç ve diğerleri, 2010).

2.1.1. Nüfusu Arttırmak için Yapılan Yasal Düzenlemeler

Cumhuriyet döneminin yönetici kadrosu bu yöndeki beklentileri doğrultusunda 1926'dan itibaren nüfusu arttırmak için doğrudan veya dolaylı olarak birçok düzenlemeler yapmışlardır. Yapılan yasal düzenlemelerin belli başlı olanlarını şu şekilde sıralamak mümkündür.

Bunlardan ilki 18 Mart 1926 tarih ve 788 sayılı Memurin Kanunu'nun 88. maddesi ile belli sürelerle görev yapmış olan memurların çocuklarından ilkinin yarısı, diğer çocuklar ise ücretin üçte biri alınarak yatılı okullara kabul edilecekti. On yıl hizmet etmiş bir memurun ise bir çocuğunun parasız, diğer çocuklarının yarısı ücretle yatılı okullara kabul edileceği kararlaştırılarak memurların çocuk sahibi olmaları teşvik edildi. Çok çocuklu memurların desteklenmesi ile ilgili diğer bir yasal düzenleme de 12 Haziran 1937 tarihli "Çok Çocuklu Hâkimlere Yardım Paraları ile İkramiye Hakkında 3253 Sayılı Kanun"dur. Kanun'un 15. maddesinde "hâkim" tabirinden 2556 Sayılı Hâkimler Kanunu'na göre Adliye bütçesinden maaş alan bütün hâkim ve müddeiumumilerle bunların yardımcıları ve sorgu hâkimleri ile vekilleri ve hâkim sınıfından sayılan memurların tamamı ifade edilmektedir. Adliye Vekâleti bütçesinden maaş almakta olan adli tabiiler de bu hükme tabidirler. Kanunun 1. maddesi çok çocuklu hâkimlere dağıtılacak yardım paraları ile ikramiyelerin hangi kaynaklardan temin edileceği yazılıdır (Semiz, 2010, s. 432).

Nüfusu arttırma gayretleri "Yol Vergisi", "Umumî Hıfzıssıhha Kanunu", "Gelir Vergisi", "Gizli Nüfusların Yazımı", "Evlilik Dışı Doğan Çocukların Kayıt ve Tescili", "Yurt Dışından Gelecek Nüfusun Kaydı" gibi kanunlarda daha açık şekilde görülmektedir.

Bunlardan 12 Haziran 1929 tarih ve 1525 sayılı Şose ve Köprüler Hakkındaki Kanun'unun (Halk arasındaki adı Yol Vergisidir) 9. maddesinde 18 yaşından 60 yaşına kadar her erkek yol mükellefiyetine tabidir. Yol mükellefiyeti, bedenen ve bizzat çalışmak istemeyenler tarafından nakit de ödenebilmektedir. Ancak bu vergiden maluliyeti sabit olan fakirler ve hayatta en az beş çocuğu bulunanlar muaf tutularak çok çocuk sahibi olan aileler teşvik edilmiştir (Semiz, 2010, s. 433).

Nüfusu arttırmak için başvuru yöntemlerinden bir diğeri de 29 Mayıs 1926 tarih ve 861 sayılı "Müddeti zarfında nüfus kütüğüne yazdırılmayan doğum, ölüm, evlenme veya boşanma vakaları ile bu durumdaki kimselerin cezadan

afları hakkında kanundur”. Kanun’un 1. maddesi’ne göre “Her ne sebeple olursa olsun şimdiye kadar nüfus kütüklerine yazılmamış olan kimseler nüfus dairelerine başvurarak kayıtlarını yaptıracak olurlarsa bu kayıtlar için alınacak cezalar af olunur.” Bu gibi kimseler askerlik işlemlerinden dolayı zorlayıcı muamele görmeyip askerlik şubeleri tarafından kendi yaşlarında bulunanların sınıflarına kayıt edilirler denmektedir. Ancak bu kanun o günkü şartlarda yeteri kadar kamuoyuna anlatılamadığı için 9 Mart 1933 tarihinde Meclis’e “Evlilik dışı doğan çocukların tescili ve nesep vaziyetleri hakkında bir kanun teklifi” sunuldu. Bu tekliften yaklaşık bir yıl sonra ülkenin nüfus varlığını belirlemek için 2576 sayılı “Gizli Nüfusların Yazımı Hakkında Kanun” çıkarıldı. 14 Mayıs 1934 tarihinde de valilik ve kaymakamlıklara, kayıt işlemlerinde hâkimlerin yanı sıra bütün memurların da yardımcı olmaları talimatı verildi (Semiz, 2010, s. 435).

Ancak hükümet çeşitli yasal düzenlemelere rağmen hâlâ konunun çözüme kavuşmadığını düşündüğünden 30 Nisan 1945 tarihinde bir kere daha aynı kanunu iki yıl süre ile yeniden yürürlüğe koymuştur.

Yine bu dönemde İtalyan Ceza Yasası’ndan esinlenilerek oluşturulan 1926 tarihli Türk

Ceza Kanunu’nun 468, 469, 470 ve 471. maddeleri kürtajı ve çocuk yapmaya engel olacak diğer uygulamaları ağır ceza kapsamına almıştır. Kürtaja yönelik cezalar 1936 ve 1953’te çıkarılan yeni yasalarla tahkim edilmiştir. Türk Ceza Kanunu’nda kürtaja ilişkin maddeleri içeren kısmın başlığı eski yasada “Kasten Çocuk Düşürmek ve Düşürtmek Cürümleri” iken, 1936’da bu kısmın başlığı “İrkin Tümlüğü ve Sağlığı Aleyhine Cürümler” olarak değiştirilmiştir (TÜSİAD, 1999).

Bütün bu gayretlere rağmen 1923-1950 yılları arasında nüfusu artırma politikaları beklenen sonuçları vermediği gibi doğum oranını artırma, ölüm oranını da belirgin şekilde düşürme mümkün olmamıştır. Pronatalist nüfus politikaları girişiminde çok önemli bir beklenti yaratan Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışındaki Türklerin ana vatana geri dönmeleri konusunda da yeterince başarılı olunamamıştır. İşte bu ve benzeri sebeplerden dolayıdır ki o dönemde parlamentoda görev alan bazı milletvekilleri nüfusu arttırabilmek için farklı arayışlar içine girmiştir. Bunlar arasında en dikkat çekici olan uygulama hiç şüphesiz “Mecburi Evlendirme” kanun tasarılarıdır.

2.1.1.1. Mecburi Evlendirme (Bekârlık Vergisi) Kanun Tasarısı

Bekârlık vergisi meselesi ilk defa vatan savunması için genç nüfusa aşırı ihtiyaç duyulduğu 1920’li yıllarda gündeme geldi. TBMM bir taraftan vatani her türlü işgal, baskı kısıtlamalardan kurtarmaya çalışırken diğer taraftan da zaferden sonra Anadolu’nun sosyal ve ekonomik açıdan canlandırılması için ihtiyaç

duyulan genç nüfus eksikliğine çözüm bulmaya çalışıyordu. İşte böyle bir ortamda I. Meclis'e Canik (Samsun) milletvekili olarak katılan Hamdi Bey, Türkiye'nin hiç olmazsa savaş sonrasında insan kaynağı konusunda problem yaşamaması için TBMM'nin açılışından kısa bir süre sonra 19 Ekim 1336'da (1920) Meclis'e ilk 'Bekârlık Kanun Teklifini' sundu. 23 Eylül 1336 (1920) tarihli kanun teklifi esas olarak "25 yaşını doldurup henüz tevhül etmemiş olan (evlenmemiş) veyahut her ne suretle olursa olsun eşinden boşanarak bekâr kalan erkeklerden vergi alınmasını" öngörüyordu (Semiz, 2010, s. 438).

Bu kanun teklifi Erzurum Milletvekili Salih Efendi tarafından 22 Şubat 1921'de tekrar Meclis gündemine getirilmiştir. Her iki teklifin ilk maddelerine göre TBMM Hükûmeti'nin kontrolü dâhilinde bulunan yerlerde evliliğin başlangıç yaşı 18, sonu 25'tir. 25 yaşını doldurup da evlenmeyenlerden bekârlık vergisi alınacaktır. O dönemde bu teklifler yasalaşmamıştır, ancak aynı konuda 1929, 1932, 1940 ve 1944 yıllarında da yasa teklifleri sunulmuştur. Bu tekliflerden birini sunan Yozgat Milletvekili Süleyman Sırrı Bey teklifini sunarken bundan beklediği faydaları şu şekilde açıklamıştır: "Çok çocuklu fakir ailelere yardımda bulunmak için, bekârlardan vergi alınmasını teklif ettim. Teklifim bekârları evlenmeğe mecbur etmek değil; sadece onları evlenmeğe teşvik ve çok çocuklu ailelere belli ölçülerde de olsa destek sağlamak içindir" (Semiz, 2010, ss. 439-441). Bu kanun teklifi Meclis gündeminden kamuoyunun gündemine de taşınmıştır. Dönemin yazılı basınında kanun teklifi çok tartışılmıştır. Tartışmalar, gençlerin erken yaşlarda evlilikler gerçekleştirerek nüfus artışını sağladıkları asıl sorunun bebek ölümleri olduğu gerçeği üzerinde yoğunlaşmaktaydı. Bu yüzden bekârlık vergisi koymak yerine, doğan çocukların yaşatılması için önlem alınması gerektiğini ileri sürüyorlardı. Konu ile ilgili dönemin ulusal basınında anketler düzenlenerek kamuoyunun tepkileri de ölçülmek istenmiştir.

Zaman zaman gündeme getirilen bu kanun teklifi hükûmetin 1944'te Barem Kanunu'nda yapmış olduğu değişiklikler Meclis'te Gelir Vergisi Kanunu görüşülürken yeniden gözden geçirildi. Meclis'te ve kamuoyunda yer alan yoğun tartışmalardan sonra kabul edilen Gelir Vergisi Kanunu'nun 90. maddesi ile bekârlık vergisi 'bekârlık zammı' başlığı ile aşağıdaki şekilde yasallaştı. Bu kanuna göre "alınacak gelir vergisine bekâr mükellefler için % 5 zam yapılır. Dar mükellefiyete tabi mükelleflerle 25 yaşını doldurmamış kızlar, 18 yaşından (eğitimine devam ediyorsa 25 yaşından) küçük erkekler, maluller, dul ve yetim aylığı alanlar, çocuklu dullar ve evlenmesi yasal olarak yasak olanlar bu zamdan muaftırlar" (Semiz, 2010, s. 462).

2.1.1.2. Evlenme Yaşının Aşağıya Çekilmesi

Cumhuriyet'in ilk yıllarında savaş koşullarının etkisiyle ertelenen evliliklerin gerçekleşmesi nedeniyle yüksek bir kaba evlilik hızı olduğu tahmin

edilmektedir. Bu dönemde evlilikleri teşvik edici mekanizmalar da devreye sokularak aile kurumunun kurulması ve yaşatılması desteklenmiştir. Bu gelişmeler kadınlar ve erkekler için ortalama evlenme yaşlarının kısmi de olsa düşmesine neden olmuştur (Koç ve diğerleri, 2010, s. 26).

Dönemin iktidarı ise bir taraftan genel kanaatler doğrultusunda doğan çocukları yaşatabilmek için önlemler alırken diğer taraftan da nüfusu arttırabilme politikalarına uygun olarak 15 Haziran 1938 tarihli TBMM oturumunda Türk Medeni Kanunu'nun 88. maddesi'nde değişiklik yaparak daha önce 18 olan evlenme yaşını erkekler için 17'ye, kızlar için de 15'e indirdi (Semiz, 2010, ss. 450-451).

2.1.2. Sağlık Alanında Uygulanan Politikalar

Cumhuriyet'in ilk yıllarında devletin nüfusu arttırmak için en etkili yollardan biri de hiç şüphesiz sağlık alanında aldığı önlemlerdir. Yurdun her tarafında sağlık merkezlerinin, doğum ve bakım müesseselerinin açılması, doğum ve doğum sonrası anne ve çocuk sağlığının bu kurumlarda yapılması ile ülke genelinde salgın hastalıklarla mücadeleyi ön plana çıkarılmıştır.

I. Dünya Savaşı'ndan yıkım ile çıkan Osmanlı Devleti, belki de en büyük darbeyi savaş meydanlarında genç, üretken nüfusunu bırakmasından almıştı. Nüfusun azalması memleketin geleceğini ilgilendirdiğinden önemli bir sorun olarak gerek dönemin kamuoyunda, gerekse siyasi çevrelerinde tartışılan konulardan biriydi. Akla ilk gelen çare ise nüfusun hızla arttırılmasıydı. Hatta TBMM'nin kurulmasından sonra bir kanunla evliliğin zorunlu hâle getirilerek nüfusun arttırılması dahi düşünülmüşse de bu girişim akamete uğramıştı. Yapılması gereken çocuk ölümlerinin çok sık görüldüğü Anadolu topraklarında, sıhhi ve beslenme şartlarının iyileştirilip uzun vadede nüfus artışının teşvik edilmesiydi (Mutlu, 2013, s. 202).

Bu amaçla yapılan en önemli yasal düzenleme 6 Mayıs 1930 tarih ve 1593 Sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'dur. Kanun'un 153. maddesinde "Devletin resmî kurumlarında doğum yardımı ücretsizdir." denirken 154. maddesinde ise "Hükümet ve Belediye tabipleri ile ebeleri, fakir kadınların doğurmasına ücretsiz yardıma mecbur" kılınmaktadır. Aynı Kanun'un 3. maddesinin 1, 2, 3, 4 ve 7. bentleri ile 15. maddesinde devletin doğumu arttırmak ve anne ile çocuk ölümlerini azaltacak tedbirleri almakla yükümlü olduğu açıkça belirtilmektedir.

Pronatalist nüfus politikalarının ilk resmî belgesi niteliğinde olan Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 152. maddesi ile gebeliğe engel olacak veya çocuk düşürmeye yarayacak her türlü araç ve gerecin ithali, dağıtımı ve satışı yasaklanmıştır. Sadece tedavi maksadıyla kullanılan ve eczanelerde reçeteyle satılan araç ve gereçler yasanın kapsamı dışında tutulmuştur. Bu nedenle, bu dönemde gebeliği önleyici modern yöntemlerin yerine daha çok geri çekme,

emzirme ve takvim yöntemleri gibi geleneksel yöntemler ile folklorik yöntemlerin kullanımı yaygın olmuştur (Koç ve diğerleri, 2010, s. 50).

Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun nüfus artışını teşvik eden en dikkat çekici maddesi 156. maddesidir. Buna göre Kanun'un yayımlanmasından sonra hayatta altı veya altıdan daha fazla çocuğu olan kadınlara devletçe nakdi mükâfat verilmesi için her sene Sağlık Bakanlığı bütçesinden bir ödenek ayrılmaya başlandı. Arzu edenlere nakdi mükâfat yerine geçecek bir madalya da verilebilecekti. Bununla birlikte kanunun yayımlandığı tarihte hayatta altı ve daha fazla çocuğu olanlara da bu madalya verildi (Semiz, 2010, s. 434).

Cumhuriyet yöneticilerinin 1920'li yıllarda temel sorun olarak gördükleri; bulaşıcı hastalıklar, beslenme yetersizliğinden ötürü model bir nüfustaki ölümlülükten çok yüksek olan bebek-çocuk-yetişkin ölümleriyle savaştıkları, temel amaç olarak belirlendi. Sağlıklı olanların sağlıklarının devamı için çaba harcanacaktı. Koruyucu hekimlik hizmetlerine büyük önem verildi. Tedavi hizmetleri ikinci planda kaldı. Tedavi hizmetleri için yerel yönetimlere öncülük yapıldı, bunlara esin kaynağı olmak üzere ulaşım ağı örüntüsü merkezindeki beş kentte "Numune Hastanesi" kurmakla yetinildi. Dönemin koşulları anımsandığında kamunun kıt kaynaklarının dönemin sağlıktaki ideolojisi olan "toplumda en çok görülen, en çok sakat bırakan, en çok öldüren" hastalıkların önlenmesi için harcanması temel alındı. Toplumun gereksinim duyduğu salgın yapan bulaşıcı hastalıklarla savaşta hizmetin en uç noktaya kadar götürülmesi ilkesi benimsendi. Bu uygulamadan amaç, halkın benliğine yerleşen gelenekselin etkilerini kırmak, modernliği öngören sağlık kurumu hizmetlerinin yararını göstermek, sağlık hizmetinin kabullenirliğini artırmaktı (Peker, 2012, s. 23).

Koruyucu hekimlik hizmetleri bağlamında halk sağlığı, çevre sağlığı hizmetlerine getirilen yasalar çerçevesinde uygulamaya özel bir önem verildi. Kısa zamanda ülkenin ölümlülük örüntüsü değişmeye başladı. Ülkemizde çok yaygın görülen, büyük ölümlere neden olan sıtma ile vereme karşı mücadele başlatıldı. Topluma, aileye büyük hasar veren tifo, çiçek, veba gibi hastalıklar neredeyse yok edildi. Frengi, lepra, trahom hastalıkları kontrol altına alındı. Bulaşıcı hastalıklara karşı kullanılan her türlü aşı ile serumun üretilmesi, üretilmeyenlerin dış alımının sağlanması yeni kurum ve kurullarla çözümlendi. Kuduz bu yolla önlenildi, sınırlardan, limanlardan gelebilecek bulaşıcı hastalıklara karşı gerekli koruyucu önlemler alındı. Koruyucu aşı uygulaması yanı sıra DDT ve benzeri insektisitlerin kullanılması ile tifüse dayalı hastalıklar önlenildi. İkinci Dünya Savaşı sonrasında sıtma, verem konusunda kurulan örgütler ile alınan dış yardımlar sonucu bu hastalıkların görülme sıklığı, neden olduğu ölümler azaldı (Peker, 2012, s. 24).

2.1.3. Yurt Dışından Türkiye'ye Göçmen Nüfus Getirme Politikaları

Nüfusu arttırmak için başvurulan yöntemlerden biri de Balkan Savaşı ve I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı vatandaşı olan fakat Millî Mücadele sonrasında hudutlarımızın dışında kalan soydaşların ana vatana getirilmesi gayretidir. CHP 4. Büyük Kurultayı'nda dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya konu ile ilgili şu açıklamayı yapmıştı: “Nüfusu artırma konusunda bizim bir diğer membamız da göçmenlerdir. Memleket haricinde son zamanlarda bırakılan Türk unsurları gerek ana vatana iltihak etmek ve gerek bu memleketin sınırları içinde bir meslek tutarak yaşamak için memleketimize gelmek arzusunu göstermektedirler. Bunların miktarı toplu olarak 1 milyon 200 bin kadardır.” (CHP 4. Büyük Kurultayı, 1935, s. 143).

Yurt dışından gelen bu nüfusun bir şekilde iskânı da gerekiyordu. Bunun için 14 Haziran 1934 tarih ve 2510 sayılı iskân kanunu çıkarıldı. Kanun'un 3. maddesi ile Türkiye'ye yerleşmek maksadı ile ferdi ya da grup olarak gelmek isteyen ve Türk kültürüne bağlı meskûn kimseler işbu kanun hükümlerine göre Dâhiliye Vekilliğinin emri ile kabul olunurlar. Bunlara ‘muhacir denir’ tespitinden sonra 7. maddenin A bendinde Türk ırkından olup hükûmetten iskân yardımı istememeyi yazı ile bildiren muhacir ve mülteciler Türkiye içinde istedikleri yerde yerleşmeye serbest bırakılırlar. Hükûmetten iskân yardımı isteyenler hükûmetin göstereceği yerlere gitmeğe mecburdurlar (Semiz, 2010, s. 437).

2510 sayılı İskân Kanunu'nun ilgili maddeleri ile devlet ülke nüfusunu attırabilmek için yurt dışından Türkiye'ye gelmek isteyen Türklerin göç etmesini kolaylaştırmıştır. Ayrıca, devlet yurt dışından Türkiye'ye daha çok nüfusun getirilmesine yönelik bir girişim olarak gelen göçmenlere nüfus faktörünü göz önünde tutarak toprak dağıtımını gerçekleştirmiştir.

Hükûmetin bu yönde olan beklentisi 1921-1927 yılları arasında 434.820 göçmen nüfusun Türkiye'ye gelerek başta Trakya'daki iller olmak üzere pek çok illere yerleştirildikleri görülmüştür.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş döneminden günümüze kadar olan zaman zarfında ülke yoğun bir göç olgusu -yoğunlaşma belirli dönemlerde gerçekleşmiş olsa da- ile karşı karşıya kalmıştır. 1927-1947 yılları arasında Türk nüfusunun bazı yerleşim yerlerinde yoğun olarak yaşadığı Yunanistan, Bulgaristan, Yugoslavya ve Romanya gibi Balkan ülkeleri başta olmak üzere Rusya, Kafkasya, Orta Doğu ve Ege-Akdeniz adalarından Türkiye'ye, yaşadıkları ülkelerde maruz kaldıkları çeşitli baskı, zulüm ve asimilasyon süreçleri ile birlikte ana vatana dönme istekleri sonucunda kitlesel göç hareketi yaşanmıştır.

Tablo 4. 1927-1947 Yılları Arasında Balkan Ülkelerinden Gelen Göçmenler

Ülkeler	Hane	Göçmen Nüfus
Bulgaristan	29.527	309.516
Romanya	22.999	111.873
Yunanistan	-	367.801
Yugoslavya	2.862	184.172
Toplam	-	973.362

Kaynak: Uzman, 2013³.

1927-1947 yılları arasında Bulgaristan, Romanya, Yunanistan ve Yugoslavya'dan toplam 973.362 Türk göç ederek ana vatan olarak kabul ettikleri Türkiye'ye gelip yerleşmişlerdir. Aynı yıllar arasında çeşitli ülkelerden Türkiye'ye göç ederek gelip yerleşen toplam göçmen nüfusu ise 1.114.819'dur. Bu istatistiki verilerden hareketle sadece toplam 141.457 göçmen nüfusun Balkan ülkeleri dışındaki ülkelerden Türkiye'ye göç ederek geldiklerini söylemek mümkündür. Türkiye'ye göç eden Türk göçmenlerin büyük bir çoğunluğunu Balkan ülkelerindeki yaşadıkları yerleşim yerlerini bırakıp ana vatana dönme noktasında girişimde bulunan göçmen nüfus oluşturmaktadır.

Sonuç

Balkan savaşları ile başlayan I. Dünya Savaşı ve ardından Kurtuluş Savaşı ile devam eden yaklaşık olarak 10 yıl süren savaşların sonucunda tarihinin en kötü nüfus bilimsel felaketlerinden birini yaşayan Türk milleti bu sonucun yanında ortaya çıkan yokluklar, yoksunluklarla de mücadele etmek zorunda kalmıştır. Türkiye Cumhuriyeti devleti ilk nüfus sayımını 1927 yılında gerçekleştirdikten sonra bu nüfus azalmasını önemli bir sorun olarak görmüş ve sorunu çözebilmek için nüfus arttırıcı politikalar takip etmek istemiştir. Bu çerçevede, takip edilen pronatalist nüfus politikaları ile kaba ölüm oranları azaltmak buna karşın kaba doğum oranlarını artırmak amaçlanmıştır. Bu nedenle TBMM'den nüfusu arttırma yönelik "Mecburi Evlendirme (Bekârlık Vergisi) Kanunu", "Evlilik Yaşının Aşağıya Çekilmesi Kanunu", "Yol Vergisi", "Gizli Nüfusların Yazımı", "Evlilik Dışı Doğan Çocukların Kayıt ve Tescili" gibi kanunlar çıkartılmıştır. Bu kanunlarla evlenme yaşını aşağıya çekip gerçekleştirilecek evlenme oranları arttırarak kaba doğum oranları arttırılması hedeflenmiştir. 1923 yılında kaba doğum oranı binde 45 iken bu oran 1955 yılında binde 48 oranına yükselmiştir. Aynı şekilde kaba ölüm oranı 1923 yılında binde 53 iken 1955 yılında binde 23,5 oranına düştüğü görülmektedir.

1935 yılına ait nüfus piramidinde I. Dünya Savaşı yıllarında doğan 1915-1920 doğum kuşağının (15-19 yaş grubu) diğer doğum kuşaklarına göre sayısal

³ Tablo, Uzman'ın doktora tezinden üretilmiştir.

olarak daha küçük nüfusunun olduğu görülmektedir. Bu durum, savaş koşullarında Türkiye'de doğurganlığın ertelendiğini açık bir şekilde göstermektedir. Bu doğum kuşağının izlerini 1975 yılına kadarki tüm nüfus piramitlerinden de izlemek mümkün olmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti devleti, ülke nüfusunu arttırmak için gerçekleştirmiş olduğu "Umumî Hıfzıssıhha Kanunu" gibi hem kanuni düzenlemeler hem de şehirlerde kurmuş olduğu hastane ve sağlık ocakları gibi kuruluşlarla, doğum öncesi ve doğum sonrası anne ve çocuk sağlığının korunması, aynı zamanda ülke genelindeki salgın hastalıklarla mücadele etmeyi bir başka politik amaç hâline getirmiştir.

Yurt dışından Türkiye'ye Türk göçmen nüfusu getirme politikaları planlanan düzeyde gerçekleşmezse de ülke nüfusunda önemli artışlar sağlamıştır. 1923-1947 yılları arasında Türkiye'ye yapılan göçlerin yıllar itibarıyla dağılımına bakıldığında, toplam göçmen sayısının % 90'ının 1923-1939 yılları arasında geldiği görülecektir. 1939-1947 yılları arasındaki göçmen nüfus sayısındaki azalma ise II. Dünya Savaşı'nın olağanüstü koşulları ve bu koşulların sebep olduğu kitlesel sivil hareketlerine imkân tanımaması birinci derecede etkili olmuştur. Bilindiği üzere Türkiye, II. Dünya Savaşı'na katılmamıştır. Ayrıca sayıları farklılık göstermekle birlikte, II. Dünya Savaşı'na dâhil olan neredeyse tüm ülkelerden yoğun bir iltica hareketine sahne olmuştur. Öyle ki dönemin arşiv belgelerinden anlaşılacağı üzere yalnızca bir hafta içerisinde Ege sahillerine (asker-sivil, kadın-erkek, İngiliz, Yunan, Amerikan vs.) 2.500 civarında kişinin iltica ettiği görülmektedir. Ancak bu rakam göçmenlere dâhil edilmemektedir. Çünkü mülteci statüsünde gelen bu kişiler belirli bir süre sonra Türkiye tarafından ülkelere veya muharip olmayan üçüncü bir ülkeye sevk edilmişlerdir.

Kaynakça

- Behar, C. (1996). *Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Türkiye'nin Nüfusu 1500-1927*. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.
- Bilgi, N. (2010). Osmanlı Devletinin 1917 Yılı Yabancı Nüfusu. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 25(1), 101-146.
- Caldwell, J.C. (2001). The Globalization of Fertility Behavior. *Population and Development Review* in (Vol. 27, pp. 93-115).
- CHP 4. Büyük Kurultayı Görüşmeleri Tutulgası, 9-16 Mayıs 1935. 11 Ocak 2016 tarihinde <https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/Gazeteler/Web/Kutuphanede%20bulunan%20dijital%20kaynaklar/Kıtaplar/Sıyası%20parti%20yayınları/197610571%20chp%204%20ncu%20buyuk%20kurultayı%20gorusmeleri%20tutulgası/197610571%20chp%204%20ncu%20buyuk%20kurultayı%20gorusmeleri%20tutulgası%20bolum%203.pdf> adresinden erişildi.

- Cillov, H. (1974). Türkiye Nüfusundaki Gelişmeler ve Gelişmeye Etken Olan Amiller. *Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 6(1-2), 2-13.
- DPT. (1994). *Nüfus ve Nüfusun Yapısı. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Ankara.
- Güriz, A. (1975). *Türkiye’de Nüfus Politikası ve Hukuk Düzeni*. Ankara: Türkiye Kalkınma Vakfı Yayınları.
- Hirschman, C. (2001). Comment: Globalization and Theories of Fertility Decline. *Population and Development Review* in (Vol. 27, pp. 116-125), Supplement: Global Fertility Transition.
- İpek, N. (2005). Atatürk Döneminde Türkiye'nin Nüfus Siyaseti. *Beşinci Uluslararası Atatürk Kongresi (8-12 Aralık 2003)*. 173-190.
- Karpat, K. (2003). *Osmanlı Nüfusu 1830–1914* (B. Tırnakçı Çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Koç, İ. vd. (2010). *Türkiye'nin Demografik Dönüşümü*. Ankara: Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü Yayını.
- McCarthy, J. (1998). *Müslümanlar ve Azınlıklar* (B. Umar. Çev.). İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Mutlu, C. (2013). Milli Mücadele’de Türkiye’de Azalan Nüfus ve İzdivaç Meselesi. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 85, 170-205.
- Peker, M. (1983). Nüfus Politikaları, *Türkiye’de Planlı Dönemde Nüfus ve Aile Planlaması Çalışmaları*. DPT Yayını.
- Peker, M. (2012). *Türkiye Nüfusunun Dönüşümü (1923-2012)*. 12 Kasım 2014 tarihinde http://sosyalpolitika.fisek.org.tr/wp-co%20...%20nt/mumtaz-peker-turkiye_nufusunun_donusumu.pdf. adresinden erişildi.
- Semiz, Y. (2010). 1923–1950 Döneminde Türkiye’de Nüfusu Arttırma Gayretleri ve Mecburi Evlendirme Kanunu (Bekârlık Vergisi). *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 27, 423-469.
- Tamer, A. ve Bozbeyoğlu, A.Ç. (2004). 1927 Nüfus Sayımının Türkiye’de Ulus Devlet İnşasındaki Yeri: Basında Yansımalar. *Nüfusbilim Dergisi*, 26, 73-88.
- TÜİK. (2013). *İstatistik Göstergeler (1923-2012)*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.
- TÜSİAD. (1999). *Türkiye’nin Fırsat Penceresi Demografik Geçiş ve İzdüşümleri*. İstanbul: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği.
- Uzman, N. (2013). *Türkiye’nin Mülteci ve Muhacir Politikaları (1923-1947)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yüceşahin, M. M. (2011). Küresel Bir Süreç Olarak Demografik Dönüşüm: Mekânsal Bir Değerlendirme. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 9(1), 11-27.